

تەفسىرا سوورەتا (الحجرات)

سوورەتا (الحجرات) ئەوا دېتە ئىك ژ سوورەتتەن جزی یا بیست وشەشى ژ ھەژدە ئایەتان ب تنى پىك دئیت ، و د گەل كورتى یا فى سوورەتى ژ لایى ھژمارا ئایەتان ۴ ئەو دئیتە ھژمارتن ئىك ژ سوورەتتەن قورئانى یین مەزن ژ بەر وى ھژمارا مەزن یا راستى یین باورەى یى وشریعتى یین كو بەحس تیدا ژى ھاتى بە كرن .. ئەو راستى یین ئاسۆیە كى بلند ل بەر دلى وعەقلى ۴دكەت ، و ژ بەر وان پىك وقاعیدە یین گرنگ یین ئەف سوورەتە بو تۆرە یین جفاكا ئىسلامى ددانت .

وحدەتا ئەم ب وان (تەوجیھاتان) ناگەھدار بىن یین ئەف سوورەتە ئاراستەى مە موسلمانان دکەت ، دقیت ئەم چەندە كى خو بدەینە بەر سیبەرا فى سوورەتا پىرۆز ، وحدەتا گۆتتا مە پىتر یا ئاشكەرا بت و ب ساناهىتر بیئە وەرگرتن ئەم دى ئاخفتنا خو ل سەر چەند پشكەكان لىكفە كەین .. و ل سەر دقیت فى سوورەتى ب ھەو بەدەینە ناسین ژ لایى جھى و دەمى و ئەگەر یین ھاتنە خوارى ۴ .

سوورەتا (الحجرات) و پىناسە بە كورت :

سوورەتا (الحجرات) وەكى مە گۆتى ژ ھەژدە ئایەتان پىك دئیت ، و دکەفتە د جزی یا بیست وشەشى دا ژ قورئانى ، و ئەو - وەكى زانایىن تەفسىرى دىبژن - ژ وان سوورەتەنە یین كول مەدینى پشتى مشەختوونى ھاتینە خوارى ، و دبیژنە فى سوورەتى : (سورة الحجرات) ژ بەر كو د دەسپىكا فى سوورەتى دا بەحسى (الحجرات) ھاتى بە كرن ، و (الحجرات) پەيقە كا عەرەبى بە ب رامانا (مەزەلكان) دئیت ، و مەخسەد پى مەزەلكىن پىغەمبەرىنە - سلاڤ لى بن - وەكى دى بو مە ديار بت .

وهر كهسه كى هزرا خو د نافرؤكا فى سوورەتى دا بكهت دى بينت ئەو به حسى
 هژماره كا وان تۆره يان دكهت بين كو جفاكا ئىسلامى ب رېك و پېك دكهت و ب دىنى
 فه گرى ددهت ، وهر ب بلندى يى فه دبهت ، و ئەو ئەخلاقين فى سوورەتى دقېت
 ل نك موسلمانى پەيدا كەت مروّف دشىت د قان كورته پەيقان دا كۆم بكهت :
 سوورەت وان (محوران) دەسنيشان دكهت بين پەيوەندى بين جفاكى دورست
 دكەن ، پەيوەندى يا جفاكا موسلمانان ب ژىدەرى شريعتى فه ، و پەيوەندى يا فى جفاكى
 ب جفاكين دى فه ، و پەيوەندى يا كورپن فى جفاكى د گەل ئيك و دو .

ودئيه زانين كو ئايەتین قورئانى ژ لايى هاتنه خواری فه ل سەر دو پشكان دئيه
 ليكفه كرن : ئەو ئايەتین د هندەك هلكهفتين تايهت دا هاتينه خواری پيخه مەت
 چاره سەرى يا گرفتارى به كى ، يان بەرسقدانان ل سەر پسياره كى ، يان روھنكرنا
 بابەتە كى ، و ئەو ئايەتین د چو هلكهفتين تايهت دا نه هاتينه خواری بەلكى هەر بو
 هندی هاتينه خواری دا بسنه هيدايت و رپيشادان بو مروّفان .. وتشتى بەرچاف
 د ئايەتین فى سوورەتى دا ئەوه بارا پتر ژ قان ئايەتان د هندەك هلكهفتين
 دەسنيشانكرى دا هاتينه خواری وەكى دى بو مه ديار بت ، و فى چەندى بهايى خو
 ل نك زانايين ئەخلاقى هەيه ، چونكى ئەو ئەخلاقين د رويدانه كا واقعى دا يان بو
 رويدانه كا واقعى هاتينه دانان پتر دى شين بنه رەفتاره كى واقعى بو خەلكى جفاكى
 ژ وان ئەخلاقين ب رەنگه كى (نەظەرى) دئيه دانان .

تۆره بين جفاكا ئىسلامى :

چونكى جفاكا ئىسلامى شريعتى خودى يى ل سەر حوكمداره ، ئەو ل سەر سى
 ستويان دئيه راگرتن : دانەرى شريعتى كو خودى يە ، و ئەوى شريعتى دئيت كو
 پيغەمبەرى خودى يە - سلاف لى بن - ، و ئەوى شريعتى ب كار دئيت كو خەلكى
 جفاكى يە ، و ئەف پيگهاتى يە هژماره كا سەر دەرى و رەفتاران فەر دكهت د ناقيەرا
 دەسەلاتى و مللەتى دا ژ لايەكى فه ، و مللەتى و دەسەلاتى ژ لايەكى دى فه ،

و د نابقهرا كورپڼ جفاكې ب خو دا .. وئف چهنده ب نمونه فه دى بؤ مه ديار بت
دهمى نهم نايه تپڼ فى سوورته تى ته فسير دكهن .

نېك : توره پڼ سهره دهرى بى د گهل ده سهه ل اتڼ :

بى گومان زانينا توره پڼ سهره دهرى بى د گهل خودى ويغه مبهرى وى - سلاف لى
بن - و ب كار ئينا وى ئيكه مين پيگافه جفاكا موسلمان بهر ب پاكرنى فه دبهت ،
و دبت ژ بهر فى چه ندى بت سوورته تا (الحجات) ب ديار كرنا فى توره پڼ ده ست پى
دكته دهمى ديترت :

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقَدَّمُوا بَيْنَ يَدَيْ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ
. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ
بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَنْ تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ . إِنَّ الَّذِينَ يَغُضُّونَ أَصْوَاتَهُمْ عِنْدَ
رَسُولِ اللَّهِ أُولَئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوَى لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ . إِنَّ الَّذِينَ
يُنَادُونَكَ مِنَ وَرَاءِ الْحُجُرَاتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ . وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُوا حَتَّى تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ لَكَانَ
خَيْرًا لَهُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴾ .

وبهرى نهم فان نايه تان ب بهر فرهى ته فسير بكه ين د جهى خو دا به ئيشاره تى بده ينه
نه گهرا هاتنه خوارا فان نايه تان دا ته فسيروا وان پتر بؤ مه ئاشكهرا بت .

نيمامى بوخارى ژ (ابن ابي مليكة) ي فه دگو هيترت ، ديترت : نيزيك بوو ههردو
باش نه بوو به كر و عومهر بچه هيلاكى ، دهمى شاندا (بنى ته ميمى يان) هاتى (1) وان
ههردو وان دهنگى خو ل نك پيغه مبهرى - سلاف لى بن - بلند كر ، نيك ژ وان
گوټ : بلا (الأقرع بن حابس) بته مهزنى وان ، ويى دى گوټ : بلا (القعقاع بن
معبد) بته مهزنى وان .. نه بوو به كرى گوته عومهرى : ژ بهر من تو يى وه ديترى ،
وعومهرى گوټى : من نه ژ بهر ته به ، ودهنگى وان بلند بوو ، ئينا نه ف نايه ته هاتنه
خوارى .

(1) ويو زانين هاتنا فى شاندى ل سالان نهى مشهختى بوو .

ئەبوو بەكر و عومەر باشتەرىن كەس بوون د ئومەتەتەى دا پشتى پيغەمبەرى - سلافا
 لى بن - د گەل ھندى ژى دەمى وان لەز كرى و ھەر ئىكى قىاي كەسە كى بو مەزنى يا
 قى شاندى دەسنیشان بگەت بەرى خودى و پيغەمبەرى وى حوكمى خو بدەن ، خودى
 ئەفە بو وان نەھيلا و د سەر حەفت عەسمانان را ھندەك ئايەت د دەر حەقا وان دا ھنارتن
 دا بىنە دەرس بو ھەر كەسە كى رەئيا خو ب پيش شريعتەى خودى بخت ، و ل حزوورا
 خودى و پيغەمبەرى وى خو بستە بگەت ، و حوكمى خو بدەت بەرى حوكمى شريعتەى
 بزانت . قىجا پا ھوين چ دبىزن بو وان كەسان بين شريعتەى دزانن ولاددەن و ب دويف
 ھەوايى نەفسا خو دكەفن ، و ھزر دكەن عەقلى وان ژ شريعتەى خودى مەزنتەر
 و چىستەرە ؟ چ بو وان بىتە گوتن ؟

ئەف ھەر پىنج ئايەتەن دەسپىكا سوورەتا (الحجرات) چار حوكمىن شەرعى بين
 پەيوەندى ب تۆرەيى سەرەدەرى يا د گەل خودى و پيغەمبەرى قە ھەى بو مە بنەجھ
 دكەن ، ئەو ژى ئەفەنە :

۱ - بەرى خودى و پيغەمبەرى وى رانەكەن :

د ئايەتا ئىكى دا خودايى مەزن دبىزت : ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقَدَّمُوا بَيْنَ يَدَيْ
 اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴾ و مەنە ئايەتەى ب كورتى ئەفەيە : ئەى
 ئەوين باوەرى ب خودى و پيغەمبەرى وى ئىناى ھوين ژبلى ئەمرى خودى و پيغەمبەرى
 وى تىتە كى دى د دىنى خو دا دەر نەئىخن و بو خو دورست نەكەن دا ھوين نەبنە
 بىدەجى ، و ژ خودى بترسن وى گوتن و كرىارى نەكەن يا دژى ئەمرى خودى
 و پيغەمبەرى وى بت ، ھندى خودى يە گوھدىرى گوتىن ھەوہيە ، و ئەو ب ئىيەت
 و كرىارىن ھەوہ يى پىرزانايە .

و ئەف ئايەتە دو مەسلان بو مە ئاشكەرا دكەت :

يا ئىكى : د كارين شەرعى دا بين پەيوەندى يە كا ئىكسەر ب دىنى قە ھەى چى نابت
 بو مرزقى موسلمان حوكمە كى ژ نك خو بدەت ، بى بزانت كانى حوكمى شەرعى

ب دورستی د فی کاری دا چیه ، لهو یا فهره ل سهر وی ئهو حوکمی شه‌رعی د وی کاری دا بزانت .. ئه‌گه‌ر نه د فییت ئهو خو بی دهنگ بکته حه‌تا حوکمی شه‌رعی بی دورست بزانت .

یا دووی : دهمی پیغه‌مبه‌ر - سلاف لی بن - بی ناماده د فییت ئهو د دهر حه‌قا وی دا بی ب ئه‌ده‌ب بت ، و به‌ری وی رانه‌کته د دانا چو حوکمان دا ، ئه‌فه ل دهمی ئهو بی ساخ ، و پشته‌ی مرنا وی ژی دهمی سونه‌تا وی د ئیته گوتن مرو فی خودان باوهر د فییت د دهر حه‌قی دا بی ب ئه‌ده‌ب بت ، و زیده گافی بی ل سهر نه‌کته ، چونکی زیده گافی یا ل سهر سونه‌تا وی وه‌کی زیده گافی یا ل سهر شه‌خصی وی یه .

و ژ فی د ئیته زاین کو ئهو که‌سین بیدعه‌یان د دینی دا دکهن ئهو بی ئه‌ده‌بی بی د دهر حه‌قا پیغه‌مبه‌ری دا - سلاف لی بن - دکهن ، و بی ل فی نایه‌تا پیروز ددانن ، چونکی ئهو به‌ری خودی و پیغه‌مبه‌ری وی رادکهن وهنده‌ک شریعه‌تان ژ نک خو ددانن ، وهنگی که‌له‌ک فهرق د ناقه‌را فی ووی که‌سی دا نابت ئهو ی شریعه‌تی ئیسلامی لادده‌ت و بو خو شریعه‌تی ل دو یف دلی خو چی دکته ، ههر دو د بی ئه‌م‌ری یا خودی دا ده‌سته‌برانه .

۲ - دهنگی خو ب سهر بی پیغه‌مبه‌ری نه‌ئینخن :

نایه‌تا دووی د بیترت : ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَن تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ﴾ یه‌عنی : ئه‌ی ئه‌وین باوهری ئینای ، دهمی هوین د گهل پیغه‌مبه‌ری دناخفن هوین دهنگی خو ب سهر دهنگی وی نه‌ئینخن ، وهوین ب دهنگه‌کی بلند گازی وی نه‌کهن وه‌کی هوین گازی ئیک و دو دکهن ، وهوین دهمی وی دناخیشن وی وه‌کی خه‌لکی دی حسیب نه‌کهن ، کا چاوا ئهو ب پیغه‌مبه‌رینی یا خو وه‌کی خه‌لکی دی نینه ، و فیان و دو یکه‌فتنا وی کاره‌کی فهره ، هوین فی چه‌ندی بکهن دا کریارین هه‌وه پویچ نه‌بن بی هوین ب خو بجه‌سن .

ووه کی ئەم دینین ئەفە نههیه کا ناشکه رایه بۆ موسلمانان کو ئەو دهنگی خو ب سەر دهنگی پیغه مبهری بیخن ، و سه حاجی ب دورستی د قی نه هیی گه هشتیون ، و وان د واقعی ژینا خو دا ئەف تو ره کر بوو ره فتاره کی عمه لی .. و نه گهر ئەم ل دویماهی یا وی ریوایه تی بزفرین یا د نه گه را هاتنه خوارا نایه تا ئیکی دا مه فه گپرا دی بۆ مه دیار بت کانی چاوا سه حاجی ب له ز د فه رمانا قورئانی دهاتن ، (ابن أبي مليكة) د دویماهی یا گوتنا خو یا بۆری دا دبیزت - پشتی ئایهت د دهر حه قا ئه بوو به کری و عومهری دا هاتی - : پشتی هنگی عومهر د گهل پیغه مبهری - سلاف لی بن - دناخت هند دهنگی وی یی نزم بوو پیغه مبهری هندهك جارن گو ه لی نه بوو لهو دگوتی : تو چ دبیزتی ؟ و د ریوایه ته کی دا هاتی یه کو پشتی هاتنه خوارا فان نایه تان ئه بوو به کری گوته پیغه مبهری - سلاف لی بن - : ب خودی ئەفرو و یقه ئەز وه سا دی د گهل ته ئا خقم وه کی مروث سرره کا خو بۆ ئیکی دبیزت .

و د قیت هزر نه ئیته کرن کو ئەف نه ده به یی ئەف نایهت بهری خودان باوهران دده تی ب تنی د ژینا پیغه مبهری دا - سلاف لی بن - د ئیته ب کارئینان .. نه خیر ، به لکی پشتی مرنا وی ژی د قیت کهس دهنگی خو ب سەر دهنگی وی نه ئیخت ، چاوا ؟ د ریوایه ته کی دا ژ ئیمامی عومهر د ئیته فه گو هاستن کو جاره کی - ده می ئه و خه لیفه - وی دو زه لام دیتن دهنگی خو ل مزگه فتا پیغه مبهری - سلاف لی بن - بلند کر ل نیزیکی قه بری پیغه مبهری - سلاف لی بن - ئینا عومهری گوتی : هوین دزانن هوین ل کیه نه ؟ پاشی گوتی : هوین خه لکی چ جهینه ؟ وان گوت : ئەم خه لکی طائفینه ، عومهری گوت : ئە گهر هوین خه لکی مه دینی بان ئەز دا هه وه ئیشیم .

دیسا ژ بلند کرنا دهنگی یه ل سەر پیغه مبهری - سلاف لی بن - کو مروث گوتنا خو یان ره ئی و بۆ چوونا خو ب سەر یا پیغه مبهری - سلاف لی بن - بیخت ، و ب عه قلی خو سونه تا وی یا دورست بکیشت ، ئیمامی عومهر د گوته کا خو دا به حسی فان رهنگه مروثان دکهت و دبیزت : هشیاری خودانین ره ئی بن ئەو دژمین سونه تینه ،

نه‌شپښ سوننه‌تې ژ بهر بکه‌ن و ژ هندي کيتمرن نه‌و د وي بگه‌ن ، و نه‌گه‌ر پسيارا وي ژ وان هاته‌کرن نه‌و شهرم دکهن بيژن : نه‌م نزانين ، فيجا دي رابن ره‌يښ خو ئينه به‌رانبه‌ر سوننه‌تې .

وجاره‌کي مروښه‌کي پسياره‌ک ل دور مه‌سه‌له‌کي ژ ئيمامي شافعي - خودي ژي رازي بت - کر ، ئيمامي ب حه‌ديسه‌کي به‌رسفا وي دا ، گوتي : پيغه‌مبه‌ر - سلاف لي بن - هو دبيژت .. ئينا وي زه‌لامي گوتي : وتو چ دبيژي ؟ ئينا ئيمامي ب عيجزي فه گوتي : ما تو چاوا من ديبني ؟ نه‌ز قه‌شه‌کم ل ديري ؟ نه‌زي دبيژمه‌ ته : پيغه‌مبه‌ر - سلاف لي بن - هو دبيژت ، تو دبيژي‌يه من : وتو چ دبيژي ؟

وپشتي نايه‌تې نه‌هيا مه‌کري کو نه‌م ده‌نگي خو ب سهر يي پيغه‌مبه‌ري - سلاف لي بن - بيخين ، نايه‌تا د دويف دا فه‌رمان ل مه‌کر کو نه‌م د حزوورا پيغه‌مبه‌ري دا ده‌نگي خو نزم که‌ين ، نايه‌تا سي‌ي دبيژت :

﴿ إِنَّ الَّذِينَ يُعْضُونَ أَسْوَأَتَهُمْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ أُولَئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوَى لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ ﴾ و مه‌عنا في نايه‌تې نه‌فه‌يه خودي دبيژت : هندي نه‌ون يين ده‌نگي خو ل نک پيغه‌مبه‌ري خودي نزم دکهن نه‌و نه‌ون يين خودي دليان وان بو ته‌قوايي جه‌رباندين ، لبيژرينا ژ گونه‌هان وخيره‌کا مه‌زن - کو به‌حه‌شته - بو وان ل نک خودي هديه .

و نه‌گه‌ر نه‌وين ده‌نگي خو ل نک پيغه‌مبه‌ري - سلاف لي چ بن - نزم دکهن ، و ده‌نگي خو ب سهر يي وي نه‌يخن نه‌و بن يين ته‌قوا خودي د دلي دا هه‌ي ، مه‌عنا نه‌وين في چه‌ندي نه‌که‌ن دي نه‌و بن يين چو ته‌قوا د دلي دا نه ، و نه‌وي دلي وي ژ ته‌قوايي قالا بيت چو خيژ د سهر ي نابت .

۳ - و هسا گازی پيغه‌مبه‌ري نه‌که‌ن وه‌کي هوين گازی ئيك ودو دکهن :

د نايه‌تا دووي دا نه‌وا د گه‌ل مه‌بوري گوتنا خودي هات : ﴿ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَنْ تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ﴾ و وه‌کي د ته‌فسيرا وي دا

مه گۆتی ، خودی گۆتنی ناراسته‌ی خودان باوهران دکهت و دیبژت : گه‌لی خودان باوهران هوین ب ده‌نگه‌کی بلند گازی پیغه‌مبه‌ری نه‌که‌ن ، وه‌کی هوین گازی ئیک و دو دکه‌ن ، وهوین ده‌می وی دنا‌خیشن وی وه‌کی خه‌لکی دی حسیب نه‌که‌ن ، کا چاوا ئه‌و ب پیغه‌مبه‌رینی یا خو وه‌کی خه‌لکی دی نینه ، و فیان و دو‌یکه‌فتنا وی کاره‌کی فه‌ره .. و ئابه‌تی ل دویمه‌یی ئاشکه‌راکر کو نه‌گهر هوین فی چهن‌دی نه‌که‌ن و فی توره‌ی د گهل وی ب کار نه‌ئینن ئه‌و کریارین باش بین هه‌وه کرین دی پویچ بن بی هوین ب خو بجه‌سن ، وهوین چو مفا‌یی ژئ نابین .

مه‌عنا : ده‌می ئیکی بقی‌ت گازی وی بکه‌ت - ئه‌فه د ژینا وی دا - چئ نابت وه‌سا گازی وی بکه‌ت وه‌کی گازی ههر که‌سه‌کی دی دکه‌ت ، بیژتی : ئه‌ی موحه‌مه‌د ، به‌لکی دقی‌ت بیژتی : ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودی ، و ده‌می نا‌فی وی دبی‌ت - پشته‌ی مرنا وی ژئ - دقی‌ت ب رپزگرتن و ئحترام فه‌ نا‌فی وی بیژت و صلاوتان بده‌ته‌ سهر ، دا ئه‌و ژ خه‌لکی دی بیته‌ جو‌داکرن ، کانی چاوا خودی ئه‌و ب پیغه‌مبه‌رینی ژ خه‌لکی دی جو‌دا کره .

٤ - نه‌خوشی بی نه‌گه‌هیننه پیغه‌مبه‌ری - سلاف لی بن - :

د ئایه‌تا چاری و بیجی دا به‌حس ژ توره‌یه‌کی دی ژ وان توره‌یان دبیته‌ کرن بین فه‌ره ل سهر مرو‌فی خودان باوهر د دهر حه‌فا پیغه‌مبه‌ری دا - سلاف لی بن - ب کاربینت ئه‌و ژئ ئه‌فه‌یه ئه‌و نه‌خوشی بی نه‌گه‌هیننه پیغه‌مبه‌ری - سلاف لی بن - ، خودای مه‌زن دبی‌ت : ﴿ إِنَّ الَّذِينَ ينادُونَكَ مِنْ وراءِ الْحُجُرَاتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ . وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُوا حَتَّى تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴾ د فان ههر دو ئایه‌تان دا ئیشاره‌ت بو سهره‌اتی یه‌کا تایه‌ت دبیته‌ دان ده‌می شاندا ئویجا‌خا ته‌میمی یان ل سالا نه‌می مشه‌ختی هاتی یه‌مه‌دینی دا پیغه‌مبه‌ری - سلاف لی بن - بینن ، و ده‌می ئه‌و گه‌هشتینه‌ مه‌دینی پیغه‌مبه‌ر - سلاف لی بن - د مه‌زه‌لکی ژ مه‌زه‌لکین خو‌فه‌ بوو ، بیه‌نا خو‌فه‌ددا ، و چونکی که‌سین فی شان‌دی ژ عه‌ره‌بین ده‌شتی ئه‌وین دبیژنی : (ئه‌عراب) بیک ده‌اتن ،

وئەف ئەعرا ب زفرى ورهقى بى دهاتنه ناسين نيك ژ وان كو (الأقرع بن حابس) بوو
 ل پشت مهزلهكى گازی كر وگوت : ئەى موحهمد ! دهر كهفه نك مه ، وپيغهمبهرى
 - سلاف لى بن - گهلهك ب فى كارى وى نهخوش بوو .. ئينا ب فى هلكهفتى ئەف
 نايهته هاتنه خواري ، خودى تيدا ديپژته پيغهمبهرى خو : هندی ئەون يين ل پشت
 مهزلهكىن ته ب دهنگه كى بلند گازی ته دكهن ، پترى يا وان تى ناگههن كانى د گهل
 پيغهمبهرى دڤيت ئەو ب چ توره بن . وئە گهر وان بيهنا خو فرهه كرها حهتا تو
 دهر دكهفتى به نك وان ئەو ل نك خودى بو وان دا چيتر بت ، چونكى خودى فهرمان
 ل وان كرى به ئەو قهدرى ته بگرن ، وخودى باش گوننه ژ بیره بو وى تشتى وان
 ژ نهزائين كرى ، وى دلوفانكاره ب وان لهز د عهزابدانا وان دا نه كرى به .

ئەفه هندهك ژ وان توره وئەخلاقان بوون يين پيئقى به موسلمان د دهر حهقا
 پيغهمبهرى دا - سلاف لى بن - ب كار بينن ، وههر چهنده هندهك ژ فان توره يان
 ب شهخصى پيغهمبهرى فه - سلاف لى بن - دگر يداينه ، بهلى ئەو چارچووقهيه كى
 ئەدهبى وسلووكى بو جفاكا ئيسلامى ددان ، دا رهنگى وى سهرهدهرى بى بو وان
 دهسنيشان بكهت بى پيئقى به ئەو د گهل دهسهلاتى ژ مهزن ورپهريين خو ب كار بينن ،
 دا دهولهتى ههيهتا خو ههبت ومهزن وبهريسى بهايى خو ههبت .

دو : توره يين سياسته تا شهرسى :

پشتى ديار كرنا چهنده توره به كان يين كو پيئقى به كورپين جفاكى د دهر حهقا
 دهسهلاتى دا ب كار بينن ، د پارچه يا دووى دا ژ سوورته تى به حسى هژماره كا وان
 توره يان دڤينه كرن يين كو پيئقى به دهسهلات د دهر حهقا خهلكى جفاكى دا ب كار
 بينت يين كو پهيوه ندى به كا موكم ب وى كوما ئەخلاقى جفاكى فه ههى يا ئيسلامى بو
 مه دانای .

ئەف پارچه به ژى وهكى پارچه يا ئيكى ژ پينج ئايهتان پيك دڤيت ، وسى ئەخلاق
 وتوره يان د ناف خو دا هل دگرت ، وئەف پارچه ژى ئەفهيه ، خودايى مهزن ديپژت :

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ جَاعَكُمْ فَاسْقُوا بَنِيَّ فَبَيْنُوا أَنْ تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهَالَةٍ فَتُصْحَبُوا عَلَيَّ مَا فَعَلْتُمْ نَادِمِينَ . وَاعْلَمُوا أَنَّ فِيكُمْ رَسُولَ اللَّهِ لَوْ يُطِيعُكُمْ فِي كَثِيرٍ مِنَ الْأَمْرِ لَعَنِتُّمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ حَبِيبٌ إِلَيْكُمْ الْإِيمَانَ وَزَيَّنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ وَكَرَّهَ إِلَيْكُمْ الْكُفْرَ وَالْفُسُوقَ وَالْعِصْيَانَ أُولَئِكَ هُمُ الرَّاشِدُونَ . فَضَلَّ مِنَ اللَّهِ وَنِعْمَةً وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ . وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا فَإِنْ بَغَتْ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَى فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّى تَفِيءَ إِلَى أَمْرِ اللَّهِ فَإِنْ فَاعَتْ فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ . إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴾ .

وهو نه خلاقین نهف نایه ته دئیخنه د ستوی دهسهلاتی دا نه دشیین د فان هه سى

خالان دا کوم بکهین :

۱ - خو پست راستکرنا ژ دهنگ وباسان :

قورنان دبیرت : ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ جَاعَكُمْ فَاسْقُوا بَنِيَّ فَبَيْنُوا أَنْ تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهَالَةٍ فَتُصْحَبُوا عَلَيَّ مَا فَعَلْتُمْ نَادِمِينَ ﴾ یه عنی : نهی نهوین باوهری ب خودی ئینای ودویکهفتنا پیغه مبهری وی کری ، نه گهر فاسقه کی گوتنه ک بو هه وه ئینا بهری هوین باوهر ژى بکهن وگوتنا وی فه گوهریزن هوین خو ژى پست راست بکهن ، دا هوین گونه ها کهسى نه کنه ستوی خو ، پاشی سهرا وی چه ندی هوین په شیمان بن .

وهه چه نده مهعنا نایه تی یا گشتی یه هه می موسلمانان فه دگرت ، یه عنی : چی نابت بو ههه موسلماننه کی هه بت چی خه بهر ه کی گوه لى بوو رابت به لاف بکهت بیى خو ژى پست راست بکهت و بزانت کانی نهو خه بهر یی راسته یان دره وه .. به لى نهف حوکمه پتر ژ دهسهلاتی دگرت ، چونکی دهسهلاته ده می (نجرانه کا) نه د جهی خو دا دستینت زیانه کا مه زن دکه هینته گه له ک بیى گونه هان ، ژبلی فی چه ندی ژى نه گهر نه م بیرا خو ل نه گهرا هاتنه خوارا فی نایه تی بینینه فه - ههه چه نده زانایین چه دیسی فی ریوايه تی ضه عیف دکهن ژى - نهف راستی یه پتر بو مه ناشکرا دبت ، ته فسیرزان دبیرن :

جاره کی پیغمبهری - سلاف لی بن - زهلام هنارته دهفهره کی دا ئه و زکاتا وان کۆم بکەت و بینته مه دینی ، ئەف زهلامه - ژ بەر هەر ئەگەرە کا هەبت - ل نیقاری زفری قسه وگۆته پیغمبهری - سلاف لی بن - : مرۆفین وی دهفهری یین ل کوفری زفرینه قسه ، وقه بویل ناکەت زکاتی بدەن ، ئینا پیغمبهری - سلاف لی بن - هندەك چه کدار هنارتن وگۆتی : بهری هوین شەری وان بکەن ، بهری خوۆ بدەنی کانی ئەف گۆتتا فی گۆتی یا دورسته یان نه ، ئەگەر راست بت ئه و ل کوفری زفری بن ، شەری وان بکەن .

گافا ئەف کۆما چه کداران گههشتی به وی دهفهری مرۆقهك هاته بهراهی یا وان وگۆتی : بوچی پیغمبهری - سلاف لی بن - کەس نه هنارتی به زکاتی ؟ ئینا وان زانی مهسهله وه نینه وه کی وی زهلامی گۆتی به پیغمبهری - سلاف لی بن - وان دیت دهنگی بانگی ژ جهی وان بی دئیت وئە و کافر نه بووینه ، لهو ئه و زفرینه مه دینی وراستی بو پیغمبهری - سلاف لی بن - فه گیرا .. وهنگی ئەف نایه ته هاته خواری .

و د گهل لاوازی یا فی ریوايه تی - ه کی مه گۆتی - به لی ئه و هندی دگه هینت کو ئەگەر دهسهلات گوھی خوۆ بدەته هەر گۆتنه کا دگههتی د دەر حەقا خەلکی دا بیی بزانت کانی چ راستی بو فی گۆتی ههیه یان نه ، زیانه کا مهزن ئه و دی گههینته خەلکی جفاکی بی بی گونەه ، و دی وه لی ئیت ئیدی دهسهلاتی باوهری ب خەلکی نه مینت ، وئەفی چه ندی خرابی به کا مهزن تیدا ههیه .

به لی مهسهله کا هویر د فی نایه تی دا ههیه دقیت ئەم خوۆ لی هشیار بکەین ئه و ژی ئەفهیه نایهت نایبژت : ئەگەر فاسقه کی خه بهرەك گههاندە هه وه ژی باوهر نه کەن وگۆتتا وی ب چو فه نه گرن .. نه ! بهلکی گۆت : ل دويف هەرن حەتا بو هه وه ناشکەرا بت کانی گۆتتا وی راسته یان دره وه . مهعنا هەر گۆتنه کا بگههته دهسهلاتی - ئەگەر خوۆ ژیدهری وی مرۆقه کی دره وین و فاسق ژی بت - دقیت ئه و ب مجدی فه بگرت و خوۆ ژی پشت راست کەت ، چونکی مرۆقی فاسق ودره وین هه می گافان دره و ناکەت ، و دبەت نه پوینته پیکرنا ب گۆتتا وی هه می گافان مهصلحه ته کا مهزن ژ دهست بدەت .

وبهري نايهت نه خلاقى دووى بهرچاڤ بکهن ، نايهتى گۆت : ﴿واعلموا أن فيکم رسول الله لو يطيعکم في كثير من الأمر لعنتم ولكن الله حيب إليکم الإیمان وزينه في قلوبکم وکره إليکم الکفر والفسوق والعصيان أولئک هم الراشدون . فضلا من الله ونعمة والله عليم حکيم﴾ يه عنى : گهلى خودان باوهران ، هوين بزنان کو پيغه مبهري خودى يى د ناف ههوه دا قيجا هوين د گهل وى ب توره بن ، چونكى نهو ژ ههوه چيتر دزانت کاني چ ب کير ههوه دئيت ، نهوى خير بو ههوه دئيت ، ودبت ههوه نهو خرابى بو خو بئيت يا نهو ژ ههوه قه بويل نه کت ، نه گهر نهو د پتري يا وى کارى دا يى هوين بو خو هل دبژيرن گوهدارى يا ههوه بکهت وهستيانا ههوه د وى چه ندى دا دى هدت ، بهلى خودى باوهرى ل بهر ههوه شرين کر ونهو د دليين ههوه دا خه ملانند ، قيجا ههوه باوهرى ئينا ، ووى کوفرا ب خودى وى نه مري وى ل بهر ههوه نه خوش وکريت کر ، نهوين نهف سالوخده ته ل نک ههين نهون بين سهر راست وريکا حهقى يى گرتين . ونهف خيرا گه هشتى به ههوه قه نجي به که ژ نک خودى . وخودى ب وى يى پرزانياه يى شوکرا قه نجي يا وى بکهت ، و د ريشه برنا کارى به نى بين خو دا يى کار بنه جهه .

ژ فى بو مه ديار دبت کو نهو شريعه تى پيغه مبهر - سلاف لى بن - بو مه پى ژ نک خودى هاتى بو مه چيتره ژ وى يا نهم بو خو هل دبژيرن وددانين ، چونكى خودى نهوى نهم داين يى ب مه زاناره ژ مه ب خو ، ونهو چيتر دزانت کاني مفايى مه د چ دايه .

۲ - چاککرنا د ناقبهرا خودان باوهران دا :

چونكى جفاکا موسلمانان ژ تبعه تى خو يى مروقينى يى دهرنا کفت ، دبت نهف تبعه ته هندهک جارن بهرى هندهک که سين فى جفاکى ژ ريکا راست لابهدهت ، دبت کهرب ونه قيان د ناقبهرا وان دا پهيدا ببت ونهف نه قيانه بهرى وان بده ته هدرکى وشهر ويکدادانان ، وهنگى دهورى دهسه لاتى و مروقين مهزن و ماقويلان دئيت .

نایهت دبیژت : ﴿ وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا فَإِنْ بَغَتْ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَى فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّى تَفِيءَ إِلَى أَمْرِ اللَّهِ فَإِنَّ فَامَتًا فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ . إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴾ یه عنی : گهلی خودان باوهران نه گهر دو دهستهك ژ خودان باوهران ب شهر چوون هوین وان پیک بین وژی بخوازن نهو کیتابا خودی و سوننه تا پیغه مبهری وی - سلاف لی بن - د ناقهرا خو دا بکنه چه کم ، و ب حوکمی وان رازی بن ، فیجا نه گهر دهسته که کی ته عدایی کر و د گازی یا هه وه نه هات ، هوین شهر ی وی بکن حدتا نهو زی ل حوکمی خودی و پیغه مبهری وی دزقرت ، فیجا نه گهر نهو زقری هوین ب دادی صولخی د ناقهرا وان دا بکن ، وهوین د حوکمی خو دا دادی ی بکنه وزیده کافی ی ل سهر حوکمی خودی و حوکمی پیغه مبهری وی نه کن ، هندی خودی یه چه ژ وان دکهت بین دادی ی د حوکمی خو دا دکن ، هندی خودان باوهران د دینی دا برانه ، فیجا هوین صولخی د ناقهرا براین خو دا بکن نه گهر نهو ب شهر چوون ، و د همی کاری خو دا هوین ژ خودی بترسن ، دا رحم ب هه وه بیته برن .

و د نه گهرا فان نایهتان دا (بوخاری و موسلم) ژ نه نه سی کوری مالکی فه د گوهیزن دبیژت : هنده کان گوتته پیغه مبهری - سلاف لی بن - : نه گهر تو هاتبایه نک (عهبدللاهی کوری ئوبه ی) ^(۱) ، ئینا پیغه مبهری ب یا وان کر و ل دهواره کی سویار بوو وهاته نک وی ، و گاڤا نیژیک بووی وی گوتی : خو ژ من دویر بکه بیئا دهوارا ته یا پیس نه خوشی گه هانده من ، ئینا زهلامه کی نه نصاری ب عیجزی فه گوتی : ب خودی بیئا دهوارا پیغه مبهری ژ بیئا ته خوشتره ! ئینا ئیک ژ مروئین عهبدللاهی خه بهر گوتته وی زهلامی ، و د نه نجام دا هه فرکی د ناقهرا وان دا پهیدا بوو ، وهه ئیکی هندهك ژ مروئین وی هاری کر ، ومهسه له گه هشنه وی حه ددی نهو ب کولمان چوونه ئیک

(۱) و نهو ژ سه ری ن منافقان بوو ، و ئیک ژ مه زنین خه زه جی بین باژیری مه دینی بوو بهری پیغه مبهر - سلاف لی بن - ب مشه ختینی بیته ویری .

ودو ، وپیغمبر - سلاف لی بن - که فتنه نافهرا وان حهتا نهو پیک ئینان ، فیجا هنگی
ئهف ئایهته ژ سوورهتا (الحجات) هاتنه خواری .

ئهف رویدانه یا بوویه نهگهرا هاتنه خوارا فی حوکی هندی دگههینت کو یا فهره
ل سهر دهسهلاتی و مروّقین گوتنا خو د جفاکی دا هسی ههردهم پهیوهندی یا براینی یا
ئیمانی د نافهرا خه لکی دا پاریژن ، و بی گومانه کو پیک ئینانا ههفرک و لیککهفتی یان
ئیک ژ گرنگترین رینکین پاراستنا جفاکینه .. ل سهر فی بناخه بی د هه دیسه کی دا
هاتی به (أبو الدرداء) دیژت : پیغمبری - سلاف لی بن - گوت : ﴿ أَلَا أُخْبِرُكُمْ
بِأَفْضَلِ مِنْ دَرَجَةِ الصِّيَامِ وَالصَّلَاةِ وَالصَّدَقَةِ ؟ - ئه ری ئه ز بو هه وه نه بیژم کانی دهره جا
چ تشتی ژ یا روژی بی و نفیژی و دانا خیران چیتره ؟ ﴾ گوتن : به لی ئه سی پیغمبری
خودی . گوت : ﴿ إِصْلَاحُ ذَاتِ الْبَيْنِ - پیک ئینان و چاکرنا د نافهرا خه لکی
دا ﴾^(۱) .

۳ - کرنا شه ری ته عدا که ران :

دبت هنده ک جارن هه فرکی د نافهرا دو کومان دا پهیدا بیت ، وئهف هه فرکی به
سه ری بکیشته هندی شه ر و پیکدادان د نافهرا وان دا روی بدهن ، هنگی پیته فی به ل سهر
دهسهلاتی و که سین شول پیغه هاتی د جفاکی دا نهو بهر گه ریانی پیکهاتی بکهن ، وه کی
د خالا بوری دا مه گوتی ، به لی دبت هنده ک جارن بهر گه ریانی وان سه ری نه گرن
چونکی لایه ک ژ هه ردو لایین هه فرکی بی ل بهر صولخی نه ئیت و ب لای بی ته عدا بی
وزیده کافی بی فه بجت .. هنگی حوکی خودی د مه سه لی دا نه فه یه یا ئایه تی گوتی :
﴿ فَإِنْ بَعَثَ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَى فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّى تَفِيءَ إِلَى أَمْرِ اللَّهِ ﴾ د قیت
جفاک هه می و ل پیسی بی دهسهلات ب دژواری بهر انبهر فی دهسته کی راهه ست خو
نه گه ره مه سه له سه ری بکیشته هندی شه ر د گه ل وان بیته کرن ، چونکی هه بوونا وان
خواری بی دگههینته جفاکی هه می بی و ته ناهی بی تیک ددهت .

(۱) وه کی نه بو داوود فه دگو هیت .

و ژ ڦی نایه تی دئیته زانین کو د جفاکا موسلمانان دا نه گهر هندهك مرؤف پهیدا بوون ژ بن حوكمی قانونی دهر كهفتن و ته عداپی ل خهلكی كر - ب ههر ناڤه كی ههبت - دڤیت شهړی وان بیته كرن وئو بیته كوشتن نه گهر خوئ وئو خو ب خودان نیمان بزنان ژی ، هندی وئو د بهر دهوام بن ل سهر ڦی كاری خوئی خراب .. وبلا كهس هزر نه كهن شهړی د گهل وان یان هتا كوشتنا وان ژی كاره كی حهرامه چونكی وئو موسلمانن و خوینا موسلمانن حهرامه بیته ریتن ، نه خیر ! وئو ب ڦی (بهغیا) خو ب ئه مری خودی خو هیژای شهړ و كوشتنی دكهن .

وشهړی د گهل فان توخه كهسان هندی دڤیت بیته راوهستاندن دهمی وئو ژ بهغیا خو لیقه دبن و جاره كا دی خو دئیخنه ژیر حوكمی خودی وپیغه مبهری وه کی نایه تی گوتی :

﴿ فَقاتِلُوا الّٰتِي تَبغِي حَتّٰى تَفِيءَ اِلَىٰ اَمْرِ اللّٰهِ فَاِنَّ فَاَعْمَتَ فَاَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَاَقْسَطُوا اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ﴾ .

ئهغه و دڤیت ئه م بیزانین كو شهړی د گهل فان ته عداكه رین موسلمان ب ههشت لایان ڤه دئیته جودا كرن ژ شهړی د گهل كافران : ده سپیشخه ری د كوشتنا وان دا نایته كرن وئو و پشته بده ته شهړی ژ وان دئیته هیلان ، برینداری وان نایته كوشتن ، وئیخسیرین وان ژی نایته كوشتن ، و مالی وان نابتسه غه نیمه و عیالی وان ژی نابه عهبد و جاریه ، و هاریكاری ژ كافری و موشرکی دژی وان نایته خواستن ، و هودنه هتا ده مه کی د گهل وان نابت ، چه كی گران و ویرانكه ر دژی وان نایته ب كارینان ، و داروباری وان نایته برین و خانی بین وان نایته خرابكرن .

ئهغه هندهك ژ وان نه حكامین سیاسه تا شهړی بوون بین ئیسلامی بو دسه هلاقی دانان دا پیگیری بی بې بكهت ، و بی گومان پیگیری یا كه سین دسه هلاقه كا كیمتر ژی ژ دسه هلاقا حوكمه تی و سولطی د دهستی دا هه ی وه کی وان مرؤفین هندهك كهس ل بن دهستی ههین و گوهداری یا وان دكهن كاره كی فهره د گهل كو دڤیت نه ئیته ژ بیركرن كو شهرت نینه وئو هه می تشتین بو سولطی چی دبن بو وان ژی چی دبن .

سى : تۆره يېن سهره دهري يا موسلمانان د گهل ئيك ودو :

د پشكا سى يى دا ژ سووره تا (الحجرات) به حس ژ وان توره يان دئيه كرن يين فه ره
ل سهر كه سين جفا كا نيسلامى كارى بى بكنه ده مى نهو سهره دهري يى د گهل ئيك ودو
دكهن ، ول قيرى به حس ب تايه تى ژ شهش ژ وان نه خلاقين كريت دئيه كرن يين
نه باه تى خودان باوهرى ، وئارمانج ژ قى چه ندى نهوه جفا كا موسلمانان بته خودان
رهوشت وره فتاره كى پاقر و بژوين .. و نهو هدر شهش نه خلاق نهون يين د شان هه ردو
ئايه تان دا هاتين :

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ عَسَىٰ أَنْ يَكُونُوا خَيْرًا مِنْهُمْ وَلَا نِسَاءٌ مِنْ
نِسَاءٍ عَسَىٰ أَنْ يَكُنَّ خَيْرًا مِنْهُنَّ وَلَا تَلْمِزُوا أَنْفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا بِاللُّقَابِ بِئْسَ الْأَسْمُ
الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ وَمَنْ لَمْ يَتُبْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ . يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا
مِنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَبَ بَعْضُكُم بَعْضًا أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ
لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَحِيمٌ ﴾ .

ول قيرى هم دى ئيك ئيكه به حسى وان نه خلاقان كهين :

۱ - ياربيكرن :

ئايه ت ل سهرى ديترت : ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ عَسَىٰ أَنْ يَكُونُوا
خَيْرًا مِنْهُمْ وَلَا نِسَاءٌ مِنْ نِسَاءٍ عَسَىٰ أَنْ يَكُنَّ خَيْرًا مِنْهُنَّ ﴾ يه عنى : نهى نهوين باوهرى
ب خودى ويغه مبهرى وى ئيناي و كار ب شريعتى وى كرى كومه كا خودان باوهر بلا
يارى يان بو خو ب كومه كا دى يا خودان باوهر نه كهت ، بهلكى نهوين يارى پى
دئيه كرن ژ يين دى دچيتر بن ، وچو ژنين خودان باوهر بلا يارى يان بو خو ب چو ژنين
دى يين خودان باوهر نه كهن ، بهلكى نهو ژنين يارى بى دئيه كرن ژ يين دى دچيتر
بن .

ياربيكرن يان ترانه ييكرنا كه سه كى ب ئيكى دى نيشانا هدى يه كو نهوى ب قى
كارى رادبت خو چيتر وباشتر دبينت ژ وى كهسى نهو يارى يان بى دكهت ، ودقيت

بیته زانین کو مه خسه دل قیری ب (سوخری بی) یان ترانه پیکرنی نهوه مرو فدهك هندهك
ئاخفتین وهسا د دهر حدقا برایه کی خو دا بیژت نهو بی بشکیت وبتسه جهی پیکه نینا
خه لکی .

ووه کی مه گوتی نهو کهسی فی چهندی دکهت ههر وه کی وی دقیت بیژته وی
برای خوی نهو سقکی وترانه یان بی دکهت : نهز ژ ته چیترو ب بهاترم لهو نهز ته
بو خو دکه مه جهی ترانه و یاری پیکرنی .. ژ بهر فی چهندی نایه تی ل سهری بیرا وان
ل وی په یوه ندی بی ئینافه یا وان دگه هینته ئیک وهمی رهنگین جودای بی د ناقبه را وان
دا رادکته ، دهمی گوتی : ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ﴾ گه لکی خودان باوهران ، مهعنا
هوین ههمی نهون بین ههوه باوهری ب خودی ودینی وی هدی وئدث باوهری یه یه بهایی
دده ته ههوه وههوه ههمی یان دئینته ریژه کی فیجا بوچی هندهك ژ ههوه خو د سهر
هنده کان را ببینن ههتا بگه هته دهره جه کی یاری یان بو خو پی بکته ، ول دویماهی بی
ژی نایه تی (ته عقیبه کا) د جهی خو دا ئینا دهمی گوتی : ﴿ عَسَىٰ أَنْ يَكُونُوا خَيْرًا
مِّنْهُمْ ﴾ یه عنی : ما نهو چ دزانت به لکی نهوی نهو یاری یان بو خو پی دکه ل نک
خودی ژ وان دچیترو بن بین ب کاری یاری پیکرنی رادبن !؟

وتشتی دی بی بالکیش د فی نایه تی دا نهوه دهمی نایه تی گوتی یه خودان باوهران :
هندهك ژ ههوه بلا یاری یان بو خو ب هنده کان نه کهن ، د دویف دا بهحسی ژنکان
ب تایه تی کر دهمی گوتی : ﴿ وَلَا نِسَاءً مِّنْ نِّسَاءِ عَسَىٰ أَنْ يَكُنَّ خَيْرًا مِّنْهُمْ ﴾ ههر
چه نده حو کمی ئیکی ژ ژنکان ژ دگرت کانی چاوا ژ موسلمانان دگرت ..
و د نه گهرا فی چهندی دا زانین ته فسیری دو (ئحتمالاتان) ددانن :

یا ئیکی : دبت پشتی نایه تی موسلمان ب گشتی ژ فی نه خلاقی کریت داینه پاش کو
یاری پیکرنا ب خه لکی یه ژنک ب تایه تی ژ فی نه خلاقی دانه پاش چونکی نهف کاره پتر
ژ وان په ییدا دبت ، وئووی ب سوجه تین دیوانخانه بین ژنکان ناگه هدار بت راستی یا فی
چهندی دزانت .

يا دووی : دبت ئەفه ئیشارهتەك بت كو دیوانخانەییڭ ژنكان دقیت ژ بین زهلامان
 د جودا بن وچی نابت ئەو تیکەلی ئیک بن ، ومادەم دیوانخانەییڭ وان دجودانە یا د جهی
 خو دایە پاشقەبرنا وان ژ فی ئەخلاقی ژ ی یا جودا بت .

وانشکەراییە کو خرابیی یا مەزن ئەوا د فی ئەخلاقی دا هە ی ژ هندی دقیت چونکی
 ئەو دبتە ئەگەر بەلافیونا کەرب ونەقیانی د ناقبەرا کورین جفاکی دا .

۲ و ۳ - بەحسکرنا ژ کیماسی بین خەلکی ودانانا ناسناقین کریت ل سەر وان :

نایەت دبیژت : ﴿ وَلَا تَلْمِزُوا أَنْفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَرُوا بِالْأَلْقَابِ بِئْسَ الْأَسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ
 الْإِيمَانِ وَمَنْ لَمْ يَتُبْ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴾ یهعنی : هندهك ژ ههوه بلا بهحسی عەیب
 وکیماسی بین هندهكان نه کەن ، وناسناقین کریت هویڭ ل سەر ئیک ودو نەدانن ، ژ ری
 دەر کەفتنا ههوه پستی کو هویڭ هاتینه د ئیسلامی دا پیسه سالۆخەت وناقە ، وهچی یی
 ژ فی کاری تۆبه نه کەت ئەو ئەون بین ب کرنا فان گونەهان زۆرداری ل خو کری .

(لەمز) د زمانی عەرەبان دا ب دو رامانان دقیت : بەحسکرنا ژ عەیب وکیماسی یان
 وئیشارەتدانا ب چافی بو کیمکرنی یان ترانەپیکرنی ، وبەری خو بدەنی نایەت چاوا مه
 ژ فی ئەخلاقی ددەته پاش : ﴿ وَلَا تَلْمِزُوا أَنْفُسَكُمْ ﴾ یهعنی : هویڭ بهحسی عەیبین خو
 نه کەن ، وئەو ب خو مەخسەد یی ئەوه کەس ژ ههوه بهحسی عەیبین کەسی نه کەن بو
 شکاندنا وان ، چونکی کەس بهحسی عەیبین خو ناکەت . بەلی نایەتی ب فی رەنگی
 گۆت دا مه ل راستی یه کە مەزن هشیار کەت ئەو ژ ی ئەفەیه : مادەم ئەم هەمی
 د باوهری یی دگەهینه ئیک ویراینی یا دینی د ناقبەرا مه دا هەیه ، مەعنا وی ئەوه دەمی
 ئیک ژ مه عەیبان د ئیکی دئینتەدەر هەر وه کی ئەو عەیبان د خو ب خو دا دئینتەدەر ،
 وهەر جارە کە ئەم وه لی هاتین بەری مه مال عەیبین ئیک ودو وکاری مه بو ئەو هەر
 ئیک ژ مه بهحسی عەیبین یی دی بکەت ئەخلاقە کۆ دی یی کریت یی گریدای ب فی
 ئەخلاقی قە ل نک مه دی پەیدا بت ئەو ئەوه یی قورنانی ناخی (التناز بالألقاب) دانیه
 سەر ، و (تەنازول) ئەوه مۆژف لەقەبه کۆ کریت بدانتە سەر برایه کۆ خو یی موسلمان

بؤ هندی دا وی بشکیئت ، وچونکی ئەف ئەخلاقه پترین جاران ئەخلاقه کی ههفشکه
 د ناچهرا دو کهسان دا ، یهعنی : دهمی ئیک لهقهبه کی کریت دداتنه سه ر ئیکی دی ئەو
 ژی لی فه دگیرت ولهقهبه کی وهسا یان بی کریتتر دداته سه ر وی نایه تی (فعلا
 موشاره کی) : (تابز) ب کار ئینا ونه گوئ : (ولا تنبزا ..) وه کی گوئی : (ولا
 تلمزوا ..) .

ودا نایهت پتر مه ژ فی ئەخلاقی بدهته پاش یان فان ههردو ئەخلاقین بیکفه گریدا
 نایتی ئەو ب فاسقی بی فه گریدان وگوئ : ﴿ بئسَ الاسمُ الفسوقُ بعدَ ایمانٍ وَمَنْ لَمْ
 یَتُبْ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴾ یهعنی : ژ ری دهر کهفتنا ههوه پشتی کو هومین هاتینه
 د ئیسلامی دا پیسه سالوخت ونافه ، وهچی بی ژ فی کاری توبه نه کهت ئەو ئەون
 یین ب کرنا فان گونههان زۆرداری ل خو کری .

مهعنا : ئیمان ئەو نعمهت وقهنجی یا مهز نه یا خودی د گهل مه کری ، فیجا ئەو
 کهسی ژ فی نعمهتی لادوت و بهر ب فاسقی بی فه بچت ، و ژ فاسقی بی یه مرؤف
 ل عهیبین خودان باوهران بگه ریین وناقین کریت بداتنه سه ر وان ، ئەو وی زۆرداری
 ل خو کر .

٤ - هزرا خهلهت د دهر حهقا خودان باوهران دا :

نایهت دبیرت : ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ ﴾
 یهعنی : ئەی ئەوین باوهری ب خودی وپیغه مبهری وی ئینای وکار ب شریعه تی وی
 کری هومین گهلهک خو ژ هندی بدهنه پاش کو هزرا خرابی بی ژ خودان باوهران بکهن ،
 چونکی هندهک ژ وی هزری گونه هه .

گافا مرؤفی بی دهلیل هزره کا خهلهت ژ براهه کی خو بی موسلمان کر ، ئەف هزره
 دی بهری وی دهته هندی ئەو خو ژ وی بدهته پاش و زۆرداری بی ژی لی بکهت ،
 و ئەف ههردو کاره دحهرامن ، فیجا دا ئەو ژ فی حهرامی بی بیته پاراستن نایه تی ئەو
 ژ هزر کرنا خراب دا پاش ، و بهری خو بدهنی نایه تی چ گوئ : ﴿ اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ

الظنُّ ﴿﴾ یه معنی : هشیار بن هوین گهلهك خو ژ هزرا خراب بدهنه پاش ، نيزيك نه بن ، دا ئه و بهرئ هه وه نه ده ته خرابئ بئ و ته عدا بئ بئ .. ئه صل د موسلمانئ دا باشئ به ونابت مروّف هزرا خرابئ بئ ژئ بكهت هه تا نيشانئ خرابئ بئ بئ ناشكهرا ژئ نه بينت ، و چونكى هزر كرنا خراب پتيرين جار ان بهرئ مروّفئ ده ته هو كمئ خه له ت ، پيغه مبهري - سلاف لئ بن - د گوته كا خو دا گوته : ﴿﴾ اياكم والظن فان الظن اكذب الحديث - هشياري هزرا خراب بن ، چونكى هزرا خراب دره وينتيرين گوته ﴿﴾ (۱) بوچئ دره وينتيرين گوته ؟ چونكى گوته كا بئ ده ليله ، و پتيرين جار ان ئه و بهرئ مروّفئ ده ته هندي مروّف زورداري ل كه سه كي بئ گونه ه بكهت و هزرا خراب ژئ بكهت !

۵ - جاسووسئ يا د دهر حه قا خودان باوهرئ دا :

و جاسووسئ ئه وه مروّف ب دزئ فه ل دويف سه ح وسوئ بئ كه سه كي بچت ، دا وئ ژئ بزانت يا كه س ژئ نه زانت ، ژ وان تشتئ وئ بئ فه شارتي ، ب وئ ئيه تي كو پشتئ هنگئ ئه و وان تشتئ وئ د ناف خه لكئ دا به لاف كه ت دا شه رما وئ ببه ت يان وئ تويشئ گرفتاري به كي بكه ت .. قورئان دبيّت : ﴿﴾ وَلَا تَجَسَّسُوا ﴿﴾ و گوته هه ر بو خودان باوهرانه ، گه لي خودان باوهران كا چاوا بو هه وه چئ نابت هوين هزرا خه له ت د دهر حه قا ئيك ودو دا بكه ن ، وه سا بو هه وه چئ نابت هوين ل سه ح وسوئ بئ ئيك ودو ژئ بگه ر بئ دا عه بئ ئيك ودو به لاف بكه ن و شه رما ئيك ودو پئ ببه ن ، ئه فه نه كاري خودان باوهرئ به .. و بهرئ خو بده ني چاوا ئايه تي مه سه له ب هويري ته رتيب كرى به : ئه و كه سي هزه كا خراب ژ براي به كي خو بكه ت دي ل دويف به حس و خه به ر بئ وئ چت ، دا ب سه ر كي ماسئ بئ وئ هلببت ، و گا فا ئه و ب سه ر كي ماسئ بئ وئ هلبوو - و كه سه كي بئ كي ماسئ نينه - دي ل عه ردان به حسئ وان كي ماسئ بئ وئ كه ت ، و نه كامئ يا وئ كه ت ، له و ئايه تي ئيكه مين جار ئه م ژ هزر كرنا

(۱) وه كي بوخاري ژئ فه دگو هئيت .

خراب داینه پاش ، پاشی ژ جاسووساتی بی ، پاشی ژ کرنا غه‌یبه‌تی .. چونکی ئیک یا دی دکیشت .

وهه مرۆفه‌ک نه‌گه‌ر هه‌را خو د عه‌یب وکیماسی یین خو دا بکه‌ت ولسی بگه‌ریت دا چاره‌سه‌ر بکه‌ت ، مسوگه‌ر نه‌و ناگه‌ه‌ت ل دویف عه‌یب وکیماسی یین که‌سه‌کی دی بچت .

وجاسووساتی - د گه‌ل کریتی یا خو - کریتتر لسی دئیت نه‌گه‌ر مرۆف د ده‌ر حه‌قا وی که‌سی دا بکه‌ت بی باوه‌ری ب مرۆفی بی ، ل نک مرۆفی تشته‌کی بیژت ، یان بکه‌ت ، مرۆف رابت خیانه‌تی لسی بکه‌ت ، ووی گوتنا وی فه‌گوه‌یزت ، وئه‌ف کاره‌ هیشتا کریتتر لسی دئیت نه‌گه‌ر مرۆف گوتنا وی که‌سی بو لایه‌کی وه‌سا فه‌گوه‌یزت کو نه‌خووشی بی بگه‌هینتی یان وی بیشینت .

٦ - غه‌یبه‌ت ونه‌کامی :

پشتی جاسووساتی بی قورنانی گوت : ﴿ وَلَا يَعْتَبْ بَعْضُكُمْ بَعْضًا أَيَحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مِمَّا فَكَرَهُتُمُوهُ ﴾ یه‌عنی : هنده‌ک ژ هه‌وه د پشت هنده‌کان را نه‌کامی وغه‌یبه‌تا وان نه‌کدن . نه‌ری ما ئیک ژ هه‌وه دقیت گوشتی برای خو بخوت وئه‌وی مری ؟ هه‌وه نه‌و نه‌قیت ، فیجا بلا هه‌وه غه‌یبه‌تا وی ژی نه‌قیت .

وه‌ه‌ف نایه‌ته‌ب ناشکه‌رایسی (غه‌یبه‌تی) ل سه‌ر مه‌ حه‌رام دکه‌ت ، وپه‌غه‌مبه‌ر - سلاف لسی بن - د گوتنه‌کا خو غه‌یبه‌تی ب مه‌ دده‌ته‌ناسین ، ئیمامی موسلم ژ (نه‌بوو هوره‌یره) فه‌دگوه‌یزت ، دبیژت : مرۆفه‌کی گوتنه‌په‌غه‌مبه‌ری - سلاف لسی بن - : غه‌یبه‌ت چیه ؟ وی گوت : ﴿ ذَكَرَكَ أَحَاكُ بَمَا يَكْرَهُ ﴾ یه‌عنی : غه‌یبه‌ت نه‌وه‌تو وه‌سا به‌حسی برابه‌کی خو بکه‌ی وی بی خوش نه‌بت ، ئینا وی گوت : پا نه‌گه‌ر برای من بی وه‌سا بت وه‌کی نه‌ز ژی دبیژم ؟ گوت : ﴿ إِنْ كَانَ فِيهِ مَا تَقُولُ فَقَدْ اغْتَبْتَهُ ، وَإِنْ لَمْ يَكُنْ فِيهِ مَا تَقُولُ فَقَدْ بَهْتَهُ ﴾ یه‌عنی : نه‌گه‌ر نه‌و بی وه‌سا بت وه‌کی تو دبیژتی نه‌و ته‌ غه‌یبه‌تا وی کر ، وئه‌گه‌ر نه‌و بی وه‌سا نه‌بت نه‌و ته‌ بی به‌ختی لسی کر .

وی بهختی هیشتا ژ غه بیه تی ژ ی خرابتره !

و نایهت فی نه خلاقی - ل قیری - ب دیمه نه کی زیده کریت بو مه بهرچاف دکهت
مرؤف گوشتی مرؤفه کی بخوت نهفه تشته کی دل ژ ی رهش دبت ، ونه گهر نهو مرؤف بی
مری بت دلره شی پتر لی دئیت ، ونه گهر نهو مری برای مرؤفی بت ئیکجار مهسه له
مهزن دبت .. ده می مرؤف غه بیه تا مرؤفه کی خودان باوهر دکهت ونهو نه بی حازر نهو
مرؤف کاره کی کریت دکهت ، بوچی ؟ چونکی بی چونسه بی یا خو بو خه لکی دیار
دکته ، نه گهر نهو بی زیره ک بت نهو د پشت خه لکی را به حسی وان ناکهت ، نهفه
ئیک ، یا دووی : نهوی مرؤف غه بیه تا وی دکهت های ژ مرؤفی نینه کانی چاوا مری
های ژ وی نینه بی گوشتی وی دخوت ، لهو نه نهفه دشیت بهره فانی بی ژ خو بکته ،
نه وی هه !

و چونکی تهقوا خودی به مرؤف ژ فان نه خلاقین کریت دده ته پاش نایهت ب فی
(ته عقیبی) ب دویماهی هات : ﴿ واتقوا الله ان الله تواب رحیم - وهوین تهقوا خودی
بکهن و ژ وی بترسن . هندی خودی به پر توبه وهرگری به نی بین خو بین خودان
باوهره ، وی دلوفانکاره ب وان ﴾ .

و ب فی (ته عقیبی) نهف کوما نه خلاقین خراب بین سووره تی نه م ژ ی داینه پاش
ب دویماهی هات ، وناشکه رایه کو ب خودیر کرنا ژ فان نه خلاقان جفاک پاقر و بژوین
دبت و بهر ب بلندی به قه دجت .

مه نهه جی بنه جه کرنا توره بین جفاکا نیسلا می :

د پیشچاقرنا سووره تا (الحجات) دا بو فان ناداب و توره یان دا بین کو د ههر
یازده نایهتین پیشی بی دا هاتین مرؤف دشیت (مه نهه جه کی قورئانی) بو ناداب
ونه خلاقان ده سنیشان بکته کو مرؤفی پهروه ده کار مفای بو خو ژ ی وهرگرت ،
و ب فی مه نهه جی بوویه قورئان شیای فی (مه نظووما نه خلاقی) د دل و وژدانا مرؤفی
دا بنه جه بکته ، و د ژینا وی دا بکته ته واقعه کی بهرچاف .

ول فیری ئەم دی ئیشارەتی دەینە چار ژ رینیشان وریکین ب کارئینانا فی مەنەه جی ،
دا راستی یا فی گۆتتا بۆری بۆ مه دیار بیت :

۱ - (تەرغیب و تەرهب) :

ومەخسەد بی ئەو دەمی ئایەتی دھیت ئەخلاقەکی بنەجھ بکەت ئەو ب خەلاتەکی
باش - ل دنیایی یان ل ئاخەرەتی - مرۆفی طەماع دکەت دا وی ئەخلاقی ل نک خو پەیدا
بکەت ، وھندەك جارەن ژی ئەو ب جزایەکی نەخۆش - دیسا ل دنیایی یان ل ئاخەرەتی -
مرۆفی دترسینت ئەگەر هات و مرۆفی ئەو ئەخلاقی باش ل نک خو پەیدا نە کر ، بۆ
نموونە بەری خو بدەنە فان (تەعقیباتان) بین کو د فی سوورەتی دا هاتین :

- ﴿ أن تحبط أعمالکم وأنتم لا تشعرون ﴾ .

- ﴿ مغفرة وأجر عظیم ﴾ .

- ﴿ أكثرهم لا یعقلون ﴾ .

- ﴿ واللہ غفور رحیم ﴾ .

ئەقە ھەمی بۆ ھندی یە دا ھەقسەنگی بەك د نەفسا مرۆفی دا پەیدا بیت ، ودا مرۆف
د ناقبەرا ھیقی و ترسی دا بمینت .. و ئەو پەرور دەکرنا ئافاکری بت ل سەر بناخەدی
(تەرغیبی) ب تنی یان (تەرھیبی) ب تنی بی گومان دی یا فاشل بت و بەرھەمەکی
باش پێفە نائیت .

۲ - بیرئینان ل قەنجی یا خودی :

ئەگەر مرۆف ئەو بت یی ئعترافی ب قەنجی یا قەنجیکاری بکەت ، وقەدری وی
ل سەر خو بزانت ، بی گومان دی ب گۆتتا وی کەت وپی ل ئەمر و فەرمانین وی
نادانت ، و بەروفاژی فی چەندی ئەگەر ئەو قەنجی یا وی ل سەر خو ژ بیر بکەت
شو کرا وی قەنجی یا وی ناکەت ، و چو بەھایی ژی نادەتە گۆتن و فەرمانا وی ، فیجا حەتا
مرۆفی موسلمان بی پیگەر بت ب گۆتن و فەرمانین خودایی خو ، و ژ لایەکی دی قە
شو کرا وی سەرا قەنجی بین وی بکەت ، ئەف سوورەتە د ناف بەحسکرن و بنەجھکرنا

قى كۆمما ئەخلاقى دا بىرا مە ل قەنجى يا خودى يا مەزن ئىناقە دەمى وى باوەرى ل بەر مە شىرىن كرى وئەم ژ كوفىر و فسق و بى ئەمرى بى داينە پاش ، وەكى گۆتى : ﴿ ولکن اللہ حبب إليکم الإيمان وزینہ فی قلوبکم و کرہ إليکم الکفر والفسوق والعصیان أولئک ہم الراشدون . فضلا من اللہ ونعمۃ واللہ علیم حکیم ﴾ .

۳ - ديار کرنا دویماهی یا خراب یا نەییگیری یا ب فآن تۆرهیان :

هەر جارە کا مرۆڤى بەرى خو دا دویماهی یا کارى خو ، وکانى ئەف کارە دى چ ئىنتە رىکا وى بەرى ئەو قەستا وى کارى بکەت دى حسیبە کا مەزن د گەل خو کەت ، وچى گاڤا مرۆڤ ژ دویماهی یا کارى خو غافل بوو بى هزرکرن ئەو دى قەستا کارى کەت .. وقورئان دەمى مە ب فآن تۆرهیان پەردوهرده دکەت هەر ل دەسپىكى بەرى مە ددەتە ئەنجامى بو هندی دا ئەم قەستا کارى نەکەين پاشى بيشين : پا مە نەدزانی دویماهی دى ئەفە بت ، نایەتى گۆت : ﴿ فتصبحوا على ما فعلتم نادمين ﴾ و ﴿ ومن لم يتب فأولئک هم الظالمون ﴾ یەعنى : ئەگەر تە نەڤىت پەشىمان بى ، یان بى بە ژ زۆرداران و بگەهە بى وى دویماهی بى یا ئەو ئەو دى گەهەنى قى کارى نە کە .

۴ - ب خودانکرنا وژدانى وپالدهرى نەفسى :

سەپاندنا پىگیری یا ب ئەخلاقە کى ب هیزە کا دەرفەهە یان ب دەسەھلاتا قانونى تشتە کى بەرەقل نینە ، هەر چەندە دەورى فآن یى لادایى نینە ، ژ بەر قى چەندى ئىسلام دەمى بەرى مە ددەتە ئەخلاقە کى باش یان مە ژ ئەخلاقە کى خراب ددەتە پاش پالدهرە کى (یان وازەهە کى) د نەفسین مە ب خو دا دچىنت ، وڤى وازەهە ب باوەرى بى ب خودان دکەت ، بو نموونە دەمى قورئان دبیژت : ﴿ إن اللہ یعلم غیب السموات والأرض واللہ بصیر بما تعملون ﴾ بو هندی بە دا هەردەم ل بىرا مە بت کو ئەم ل ژیر زىرهفانى یا خودایى خوینە وئەو مە دىبنت ودى حسیبى د گەل مە ، وئەگەر ئەف باوەرى بە مە هەبت نەفسا مە ب خو - بى ترسى یان حوکمى دەسەھلاتى - دى مە ژ وى کارى دەتە پاش بى شەرمزارى یا مە تىدا هەى .

بنهجهکرنا هندهک بیر وباوهرین گشتنی :

سوورهتا (الحجرات) د پشکا خو یا چاری ودویماهی بی دا هندهک بیر وباوهران بو
موسلمانی بنهجه دکهت بو هندی دا نهو هاریکاری یا وی ل سهر تیگههشتنا قی
(مدنظوموا نهخلاقی) یا کو د قی سوورهتی دا هاتی بکهن ، د قی پارچهی دا
سوورهت دبیرت :

﴿ يا أيها الناس إنا خلقناكم من ذكر وأنثى وجعلناكم شعوبا وقبائل لتعارفوا إن
أكرمكم عند الله أتقاكم إن الله عليم خبير . قالت الأعراب آمنا قل لم تؤمنوا ولكن
قولوا أسلمنا ولما يدخل الإيمان في قلوبكم وإن تطيعوا الله ورسوله لا يلتكم من أعمالكم
شيئا إن الله غفور رحيم . إنما المؤمنون الذين آمنوا بالله ورسوله ثم لم يرتابوا وجاهدوا
بأموالهم وأنفسهم في سبيل الله أولئك هم الصادقون . قل أتعلمون الله يدينكم والله
يعلم ما في السموات وما في الأرض والله بكل شيء عليم . يمنون عليك أن أسلموا قل
لا تمنوا علي إسلامكم بل الله يمن عليكم أن هداكم للإيمان إن كنتم صادقين . إن الله
يعلم غيب السموات والأرض والله بصير بما تعملون ﴾ .

وقان بیر وباوهران نهو د شین د قان خالان دا کویم بکهین :

۱ - یه کسانیا ههمی مروقان :

ئیك ژ بهرچاقترین بیر وباوهرین نیسلامی د دهر حهقا بهریخودانا بو مروقی دا
- وهك چیککی یهك ژ چیکری بین خودی - نهوه : مروف ههمی ژ ئیک نفس وقیتینه ،
ههمی ژ نادهمینه ونادهم ژ ناخی یه ، وکدهسك ژ مروقان ب تبعهتی چیکرنا خو ژ کدهسی
دی چیتتر نینه ، چونکی نهو ههمی ژ ئیک بابی کو نادهمه ، و ژ ئیک دهیککی کو
حهوایابه بین هاتینه ئافرانندن ، ئایهتا سوورهتا (الحجرات) دبیرت :

﴿ يا أيها الناس إنا خلقناكم من ذكر وأنثى وجعلناكم شعوبا وقبائل لتعارفوا إن
أكرمكم عند الله أتقاكم إن الله عليم خبير ﴾ ووهکی نهو دبینین گازی ل فیری بو ههمی
مروقانه بیی جودایی یا رهنگ وروی یان ، یان نهزمان و بیر وباوهران : نهی گهلی

مرۆڤان ! وئەوی گازی بی ئاراستەیی وان دکەت خودایی وانە ئەوی ئەو ئافراندین ، ئەی گەلی مرۆڤان هندی ئەمین مە هویین ژ بابەکی ب تنی کو ئادەمە ، و ژ دایکە کا ب تنی ژی کو حەووا یە ئافراندینە ، فیجا نەسە با کەسی ژ هەووە ژ یا کەسی دی باشتەر نینە ، و ژ لایی دووندهی فە مە هویین کر نە گەلەک مللەت و ئویجاخ ، دا هندیەک ژ هەووە هندیەکان بناسن ، هندی باشتەرینی هەوویە ل نک خودی ئەووە بی ژ هەمی یان پتر تەقوا خودی بکەت . هندی خودی یە ب تەقواداران بی پرزانایە ، و ب وان بی شارەزایە .

وئەف ئایەتە وەکی دەسپیکا سوورەتا (النساء) ه ، ئەوا خودایی مەزن تیدا دبیژت : ﴿ يا أيها الناس اتقوا ربكم الذي خلقكم من نفس واحدة وخلق منها زوجها وبث منهما رجالا كثيرا ونساء واتقوا الله الذي تساعلون به والأرحام إن الله كان عليكم رقيبا - گەلی مرۆڤان ژ خودی بترسن ویگیری بی ب فەرمانین وی بکەن ، چونکی ئەووە بی هویین ژ نەفسە کا ب تنی کو ئادەمە سلاڤ لی بن ئافراندین ، و جۆتی وی کو حەووا یە ژی ئافراندی ، ووی ژ وان هەر دووان گەلەک زەلام و گەلەک ژن ل عەردی بە لافکرن ، و تەقوا وی خودایی بکەن یی هندیەک ژ هەووە ب وی خواستنی ژ هندیەکان دکەن ، و هشیار بن مرۆڤانی بی د ناڤهرا خوۆ دا نەبرن . هندی خودی یە ل سەر هەمی کارین هەووە بی زیرەڤانە ۞ .

ئەف ئایەتە ب رەنگە کی گومان تیدا نە رادگەهینن کو چو مرۆڤ ژ بەر رەنگی خوۆ یان زمان و نفسی خوۆ ژ چویان د چیتەر نینن ، وئە گەر مرۆڤی ئەف باوهری یە هەبەت و بزانت ئەفە حوکمە کی خودایی یە ئەو بەر ب وان ریکین خووار و فیچ فە ناچت یین بەری وی ددەنە تەعدایی یال سەر حەقی وی د مرۆڤینی بی دا وەکی : ژ یستاندنا مافە کی ژ مافین وی ، یان حەلالکرنا خوینا وی ، یان مالی وی ، یان حەتا کرنا غەیبەتا وی و دووچوونا سەح و سوی یین وی .

و هەر کەسە کی تە دیت وی خوۆ - یان مللەت و ئویجاخا خوۆ - ژ خەلکی دی چیتەر دیت ، و ژ بەر ئەزمانی خوۆ یان رەنگی خوۆ یان هەر تەشتە کی خودی دایی ووی دەست

تيدا نەبت خۆ دیت خودان سەخلەتە کی جودا ژ مرۆفان تو بزانه ئەو یی هەقدژی یا
 حوکمی خودی دکەت .. و ل فیری من دقیت ب تنی ئیشارەتە کا کورت بدەمە هندەک
 ژ وان گۆتین درەو بین هندەک نەزانان ژ نك خۆ چیکرین و بۆ پیغەمبەری - سلاف لی
 بن - پالداين دا (باطلە کی) خۆ بی مۆر بکەن ، وخەلکی نەزان پی بخاپینن ، دەمی
 گۆتین : پیغەمبەر - سلاف لی بن - د گۆتین خۆ دا ئاشکەرا دکەت کو عەرەب
 ژ خەلکی دی چیتەرن ! پیغەمبەر ئەوی ئیمام ئەحمەد ب ریکە کا دورست ژ ی
 فەدگوهیزن کو د حەجا خاترخواستنی دا د ناف هزاران مرۆفان دا گۆتی یە : ﴿ یا ایها
 الناس إن ربکم واحد وإن أباکم واحد ألا لا فضل لعربی علی عجمی ولا لأسود علی
 أحر إلا بالتقوی خیرکم عند الله أتقاکم - گەلی مرۆفان هندی خودایی هەوہیە ئیکە ،
 وندی بابی هەوہیە ئیکە ، نی بی عەرەب ژ یی عەجەم چیتەرنینە ، ویی رەش ژ یی سۆر
 چیتەرنینە ب تەقوایی نەبت ، چیتەرنی هەوہ ل نك خودی ئەوہ یی ب تەقواتر بت ﴿ .
 و د حەدیسە کا دی دا هەر یا ئەحمەد ب ریکە کا دورست ژ ئەبوو هورەیرە ی
 فەدگوهیزت هاتی یە ، دیبژت : پیغەمبەری - سلاف لی بن - گۆتی یە : ﴿ إن الله عز
 وجل قد أذهب عنکم عبیة الجاهلیة وفخرها بالآباء ، مؤمن تقی وفاجر شقی ، الناس بنو
 آدم ، و آدم من تراب ، لینتهین أقوام فخرهم برجال (إنما هم فحم من فحم جهنم) أو
 لیكونن أهون عند الله من عدتهم من الجعلان التي تدفع بأنفها النتن - هندی خودی یە
 خۆمەز نکرنا جاهلییەتی و شانازییرنا ب باب و باپیران ژ نك هەوہ بری یە ، و مرۆف یان
 خودان باوەرەکی ب تەقواییە یان سەرداچووویە کی شەقی یە ، مرۆف هەمی کورین ئادەمینە
 و ئادەم ژ ئاخییە ، ، و هندەک مرۆف شانازییرنا ب وان زەلامین (بووینە رەژی یەک
 ژ رەژی یا جەننەمی) دی هیلن یان ل نك خودی ئەو دی ژ کیز گۆلۆکان ئینە هژمارتن
 ئەوین پیساتی یی ب دفنا خۆ پالددەن ﴿ .

قیجا یا بەرەقل نینە خودانی فان گۆتەن هەقدژی یا خۆ بکەت و بیەل جەهە کی دی
 شانازی یی ب عەرەبیینی یا خۆ ببەت و بیژتە خەلکی : « حەز ژ عەرەبان بکەن چونکی ئەز

عدهم ، وقورئان عدهبی یه ، وئاخفتنا خه لکی بهحهشتی عدهبی یه)) یان بیژت و بیژت :
((قیانا عده بان نیشانا باوهری یی یه)) !! . (۱)

ل نک خودی و پیغمبهری وی د (شهره فا نهسه بی) دا کو ئهو دانا خودی یه
وتشته کی ب دهستی مرؤقی نینه ، کهس ژ کهسی چیتسر نینه ، وتشتی چیتری یی
ددهته خودانی تهقوایه و کاری باشه ..

۲ - تهقوا پیشهری چیتری یی یه :

پشتی قورئانی یه کسانی یا مرؤقان ژ لایی ئافراندنی فه بنهجهگری یا د جهی خو دا
بوو ئایهت پیشهری دورست یی چیتری یی ل بیرا مه بینته فه ، لهو ئایهتی گوت : ﴿ إن
أكرمکم عند الله أتقاکم ﴾ یه عنی : باشترینی ههوه ل نک خودی ئهوه یی ژ هممی یان
پتر تهقوا وی بکهت .. وچونکی ئایهتی چیتری یی ب تهقوایی فه گریدا و تهقوا تشته کی
د دلی دایه ئایهتی ل دویماهی یی گوت : ﴿ إن الله علیم خبیر - هندی خودی یه یی پرزانا
وشاره زایه ﴾ بو هندی دا ئایهت ل بیرا مه بینته فه کو خودی مه دنیاست وئهو ب وان
تشتین د دلین مه دا هدی یی زانایه وئهو یی کهسی ژ مه هممی یان چیتسر دنیاست .

ویغمبهری ژی - سلاف لی بن - د هدیسه کا خو دا دیژت : ﴿ إن الله لا ینظر إلی
صورکم وأموالکم ولكن ینظر إلی قلوبکم وأعمالکم - هندی خودی یه بهری خو نادهته
دیمنه و مالی ههوه بهلکی ئهو بهری خو ددهته دلین ههوه و کریارین ههوه ﴾ . (۲)
و ب فی چهندی ئایهت و هدیسه مه ل راستی یه کا مهزن هشیار دکهت کو کهسه ک ژ مه
ب رهنگ و رویی خو ، یان ب زمان و نفسی خو ، خو د سهر کهسه کی دی را نه بینت
چونکی تهقوایه چیتری یی ددهته خودانی ، و تهقوا تشته کی فه شارتی یه د دلی دا خودی
یی دزانت .

(۱) و هژماره کا گوتنن دی یین ب فی رهنگی یین هنده ک کهسان ژ نک خو ل سهر نه زمانی پیغمبهری
- سلاف لی بن - داناین .

(۲) وه کی موسلم ژی فه د گو هیزت .

دهمی ئایهتی تهقوا کری یه پیقهری چیتربینی یی قیا بهری مه بدهته مهسه له کی ل نک گدلهك مروّقان دئیته دیتن ، نهو ژی خو نه نیاسینی یه ، یان ژی بلا بیژن : کو مروّف مه رتهبا خو یا دورست نه نیاست لهو (ئدعانا) وی مه رتهبی بکته یا نهو نه گه هشتی یی دا خو بی ژ خه لکی دی چیتربینت ، سووره تا (الحجرات) قورئانی د ئایه تا د دو یف دا گوت : ﴿ قالت الأعراب آمنا قل لم تؤمنوا ولكن قولوا أسلمنا ولما يدخل الإيمان في قلوبكم وإن تطيعوا الله ورسوله لا يلتكم من أعمالكم شيئا إن الله غفور رحيم ﴾ وئهف ئایه ته به حسی هندهك عه ره بین دهشتی دکته ئهوین گوتین : مه ب رهنگه کی تمام باوهری ب خودی و پیغه مبهری وی ئینایه ، هه ر جهنده گوتنا وان یا دورست نه بوو ژی ، لهو خودی فه رمان ل پیغه مبهری خو - سلاف لی بن - کر کو نهو بیژه وان ئه عرابان : هوین نه بیژن مه باوهری یه کا تمام هه یه ، چونکی ئهقه مه رته به که هه یین هیشتا نه گه هشتینی ، به لی یا دورست بو هه وه ئه وه هه یین بیژن : مه خو ته سلیم کری یه ، و باوهری هیشتا نه چوویه د دلین هه وه دا ، وئه گه ر هه یین گوهداری یا خودی و پیغه مبهری وی بکه ن نهو تشته کی ژ خیرا کریارین هه وه کیم ناکته ، هندی خودی یه باش گونه ه ژیسره بو وی یی ژ گونه هین خو توبه بکته ، و ب وی یی دلوفانکاره .

وئهف ئایه ته پاشقه بر نه که بو وی که سی یی خو ب باوهری یی ودویچوونا سونه تی دئینته ده ری و کریارین وی دژی وی چه ندی بن . دیسا دیار کر نه که کو باوهری نه ب تنی ب گوتنا ده فی وهی فی یا دل یه ، به لکی نهو ب باوهری و کریاران ئاشکه را دب ت .

و پشته فی ئاگه هدار کرنی ئایه تی نهو ریک بو مه دیار کر یا مروّف دشیت (مه رته با نیامنی) بی ب دهست خو بیخت ده می گوتی :

﴿ إنما المؤمنون الذين آمنوا بالله ورسوله ثم لم يرتابوا وجاهدوا بأموالهم وأنفسهم في سبيل الله أولئك هم الصادقون ﴾ .

ومدعنا فی نایه تی ب کورتی نه فیه ، خودی دبیژت : ههما خودان باوهر نهون یین
 باوهری ب خودی وپیغهمبهری وی ئینای وکار ب شریعتی وی کری ، پاشی
 د باوهری یا خو دا دودل نه بووین ، و ب مال وجانی خو جیهاد د ریکا خودی ورازبوونا
 وی دا کری ، نهون یین راستگو د باوهری یا خو دا .

ووه کی ئەم دبینین نایهت ب په یفا (إنما) دهست پی دکهت ، نهو په یفا رامانا
 (حصری) ددهت ، یهعنی نایهتی دقیت بیژته مه : مهسهله نه ب گوتن وهیقی یین
 ههوه گهلی مروژان ، چونکی ههما خودان باوهر بهس نهون یین ف کاری دکهن .. نهو
 کار چنه ؟

نایهت دبیژت : خودان باوهری دورست نهوه یی ب دلی باوهری یسهکا وهسا ئینابت
 گومان ودودلی قهت رپکا خو بو نه بینت ، باوهری یسهکا وهسا بت ب تنگافی
 ونه خو شی یی نه له قییت ، وهلا وموصیبت کاره کی سلبی تی نه کت ، باوهری یسهکا
 وهسا بت بهری خودانی خو بدهته جیهاد وقوربانیدانا د رپکا خودی دا ب مال وجانی ،
 وههر جاره کا دلی ب رهنگه کی هوسا تام کره شرینی یا باوهری و بهردهوامی ل سهر کر
 بی گومان نهو دی بهری خودانی خو دته هندی کو نهو راستی یا فی باوهری ژ دهرقهی
 دلی ژی ب کار بینت وبکته ته تشته کی بهرچاف د واقعی ژینی دا .

ونهف باوهری یا ب فی رهنگی بت مهزنترین نعمه ته خودی د گهل بهنی یین خو
 دکهت وه کی دی نایهته کا بیّت سوورته بهرچاف کت ، نهو وی نهف باوهری یسه
 ههبت نهوه یی راستگو د گهل خودایی خو ، ژ بهر قی چهندی د دویماهی یا نایهتی دا
 نهف ته عقیه هات : ﴿أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ﴾ نهو یین هه نه یین راستگو ، نه نهو یین
 ب دهقی ب تنی دبیژن : ئەم خودان باوهرین ، یان یین ب دلی ب تنی خوزی یان
 رادهیلن کو ژ خودان باوهران بن !

﴿قُلْ أَعْلَمُونَ اللَّهَ بِدِينِكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ
 عَلِيمٌ﴾ خودی دبیژته پیغهمبهری خو - سلاف لی بن - : تو نهی موحه ممد ! بیژه فان

ئەعرابان و ھەر كەسە كى ۋە كى وان بېژت مە باوهرى يە كا تمام ھەيە وئەو ب خو وان باوهرى يە كا تمام نەبت : ئەرى ھوين دىنى خو ، ووى تشتى د دلىن خو دا ب خودى ددەنە زانين و نيشا ددەت ، و خودى ھەر تشتە كى ل عەسمانان و ل عەردى ھەي دزانت ؟ و خودى ب ھەر تشتە كى يى پېرزانا يە ، تشتى د دلىن ھەو دا ھەي ل بەر وى بەرزە نابت ، چ باوهرى بت چ كوفر .

گەلى مروقان ! يا ژ ھەو ھە دەمى ھوين مەتەبەيە كى بو خو ددانن و (نددعائا) دەرەجەيە كا ھوين نە گەھشتىنى دكەن خودى ھەو ناياست و نرانت ھوين چنە و دچاوان لەو ھوين خو يى ددەنە ناسين وراستى يا خو نيشا ددەن !؟ نە .. قى چەندى نە كەن ، و بلا ئەف ھزرە ژى د سەرى ھەو دا نەبت ، و باش بزانت كو ھندى خودى يە چو تشت نە ل عەردى ونە ل عەسمانان ل بەر وى بەرزە نابت ، وئەو ب ھەر تشتە كى ھەي يى پېرزانا يە .

و بەر ئايەتەن سوورەتا (الحجرات) بەر ب دويمامى يى قسە بچن بىرا مە ل نەمەتا ئىمانى يا مەزن ئىناقە و گوت : ﴿ يَمُنُونَ عَلَيْكَ أَنْ أَسْلَمُوا قُلْ لَا تَمُنُوا عَلَيَّ إِلَّا مِمَّا مَكَّم بَلِ اللَّهُ يَمُنُّ عَلَيْكُمْ أَنْ هَدَاكُمْ لِلْإِيمَانِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴾ ئەي موھەمد ! ئەف عەرەبەن دەشتى موسلمانبون و پىشتەقانى يا خو بو تە ل سەر تە دكەنە منەت ، تو بېژە وان : ھوين موسلمانبونو خول سەر من نە كەنە منەت ، چونكى مفايى وى چەندى بو ھەو ب خو دزقېت ، و خودى منەت ل ھەو كرى يە كو بەرى ھەو دا يە باوهرى يى ، ئە گەر ھوين د باوهرى يا خو دا دراستگۆنە .

منەتا مەزن يا خودى ب تنى دشىت بكەت ، وقەنجى يا مەزن يا خودى ب تنى دشىت بدەت ئەف ئىمانەيە يا دكەفئە د دلان دا .. مروف كى بت وچەند بىتى و چ بكەت دا بەرى كەسە كى بدەتە قى ئىمانى وئىكا ھند ژى چى بكەت كو ئەو تام بكەتە شرىنى يا باوهرى يى ئەو نەشىت قى چەندى بكەت ئە گەر خودى دەستورى يى نەدەت ورازيبوننا وى ل سەر نەبت .. قىچا بوچى ئەم باوهرى يا خو بكەينە منەت ل سەر خودى

وپیغمبر ری وی؟! نه .. منتهت یا خودی یه ، وهیدایهت ب دهستی وی یه ، نه گهر نه
چهند کهس هه نه ژ مه تیگه هشتیتر و د کونجا جاهلییه تی دا دژین ودلین خو ب تاری یا
کوفری و شرکی دپنچن ؟

و پشتی بیرئینانا ل فی منتهتا مهزن نایهتا دویماهی یی دئیت وراستی یه کا مهزن د دلین
مه دا دچینت : ﴿ إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ غَيْبَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴾ هندی
خودی یه تشتی نه بهرچاڤ و غهیی ل عهسمانان و عهردی دزانت ، تشتهک ژ ی ل وی بهرزه
نابت ، و خودی ب کریراین هه وه یی بینره و نه وه دی هه وه سهرا وان جزا دهت ، نه گهر
دباش بن نه وه دی باشی یی ده ته هه وه ، و نه گهر دخراب بن نه وه دی خرابی یی ده ته
هه وه .

زانینا غهیی و تشتی نه بهرچاڤ کاری خودی یه ، و نه وه کهسی ژ نک خو خو ب زانینا
فی علمی بینته دهر نه وه یی مهزنترین دره وی دکهت ، ویی خو هیژای مهزنترین
جزادانی ژی دکهت .. (۱)

(۱) ژندهرین سه ره کی بین تهفسیرا فی سووره تی :

۱ - تفسیر ابن کثیر .

۲ - فی ظلال القرآن .

۳ - آداب و أخلاق المجتمع الإسلامي من خلال سورة الحجرات ، د. وسیم فتح الله .